

تعارض بیّنات در باب قضاء

قرآنعلی کریمی

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی ﷺ

سرشناسه:	کریمی، قربانعلی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور:	تعارض بینات در باب قضاء/قربانعلی کریمی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری:	۳۷۶ ص.؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۹۵-۹۸۰-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	گواهی و گواهان (فقه)
موضوع:	تعارض ادله
موضوع:	ادله و شواهد (حقوق)
موضوع:	اصول فقه شیعه
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی (ع) العالمیه.
شناسه افزوده:	مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)
	Almustafa International UniversityAlmustafa International
	Translation and Publication center
رده بندی شنگره:	BP۱۹۵/۴/۷۲۵ ص ۱۳۹۴
رده بندی دیسی:	۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابخانه ملی:	۴۰۸۲۴۸۲

حق چاپ برای مرکز پژوهش

تعارض بینات در باب قضاء
 مؤلف: قربانعلی کریمی
 چاپ اول: ۱۳۹۴ ش / ۱۴۳۷ ق
 ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی (ع)
 ● چاپ: نارتجستان ● قیمت: ۱۷۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رسانیدند.

مراکز پخش

قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجیه)، نبش کوچه ۱۸، تلفکس: ۳۷۸۲۳۰۵/۹ - ۰۲۵
 قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۰۲۵ - فکس: ۳۲۱۳۳۱۴۶ - ۰۲۵
 قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸، تلفن: ۳۷۸۲۴۲۰۲ - ۰۲۵

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، با همه ضرورتی است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه و ریشه مبارک بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (دامت برکاته) می‌باشد.

«جامعة المصطفی (ص) العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف کتاب محمدی (ص) «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی (ص)

فهرست

مقدمه	۱۳
بخش اول: مفهوم بینه و تعارض	
۱. بینه و اقسام آن	۱۷
گفتار اول: مفهوم بینه، اقسام آن و مفهوم مدعی و منکر	۱۷
مفهوم بینه	۱۷
۱. بینه در لغت	۱۷
۲. بینه در قرآن	۲۰
۳. بینه در اصطلاح فقیهان	۲۲
الف) ثبوت حقیقت شرعیه	۲۳
یکم) اقوال فقها	۲۴
دوم) ادله (ظهور انصرافی و تبادل دو شاهد از بینه در لسان شرع)	۲۹
ب) ثبوت حقیقت متشرعیه	۴۱
یکم) اقوال فقها	۴۲
دوم) ادله (کثرت استعمال، قرائن، روایات)	۴۴
ج) عدم ثبوت حقیقت شرعیه و متشرعیه (حقیقت لغویه)	۷۰
یکم) اقوال فقهاء	۷۰

۷۷	دوم) ادله
۸۵	سوم) نظر مورد قبول
۸۶	اقسام بینة
۸۸	مفهوم مدعی و منکر
۸۸	۱. مفهوم مدعی
۸۸	الف) اقوال فقها
۹۳	ب) نظر برگزیده
۹۴	۲. مفهوم منکر
۹۸	گفتار دوم: مفهوم تعارض، اصطلاحات مشابه و تفاوت آنها
۹۸	مفهوم تعارض و شرایط آن
۹۸	۱. تعارض در ذات
۹۹	۲. تعارض در اصطلاح
۱۰۱	۳. شرایط تعارض بینات
۱۰۲	اصطلاحات مشابه
۱۰۲	۱. تراحم
۱۰۲	۲. ورود
۱۰۳	۳. حکومت
۱۰۵	۴. تخصّص
۱۰۶	۵. تخصیص
۱۰۶	تفاوت اصطلاحات مشابه همدیگر
۱۰۷	اقسام تعارض
۱۰۹	۲. علل وعوامل تعارض بینات
۱۱۰	گفتار اول: عوامل اختیاری
۱۱۲	گفتار دوم: عوامل غیر اختیاری
۱۱۲	۱. شهادت بر اساس اصل
۱۱۳	۲. شهادت بر اساس ظاهر
۱۱۴	۳. اکراره بر شهادت
۱۱۴	۴. خطا و اشتباه در حس (سمع و بصر)

بخش دوم: تعارض بینات در باب تداعی

۱۱۹	۱. اصل و قاعده اولیه.....
۱۱۹	گفتار اول: مبانی تعارض بینات و تفاوت آنها.....
۱۲۰	۱. عدم شمول ادله حجیت.....
۱۲۳	۲. شمول ادله حجیت.....
۱۲۴	الف) عدم تساقط بینات متعارض.....
۱۲۷	ب) تأخیر حاکم نسبت به اعمال بینه‌ها.....
۱۲۸	ج) اصل و قاعده تساقط بینات متعارض.....
۱۳۰	د) نظریه قبول.....
۱۳۱	۳. ثمره و تفاوت.....
۱۳۱	الف) عدم امکان اخذ به لوازم طبق مبنای نخست.....
۱۳۳	ب) اخذ به لوازم طبق مبنای دوم.....
۱۳۳	گفتار دوم: ملاک حجیت بینه.....
۱۳۴	۱. طریقیّت عرفی.....
۱۳۴	الف) اقوال فقیهان.....
۱۳۸	ب) ادله.....
۱۳۹	۲. موضوعیت شرعی.....
۱۴۰	الف) اقوال فقیهان.....
۱۴۳	ب) ادله.....
۱۴۳	یکم: اصل.....
۱۴۵	دوم: عدم دلیل.....
۱۴۵	سوم: عدم امکان التزام به لوازم.....
۱۴۶	چهارم: تهی پیروی از ظن.....
۱۴۶	پنجم: ممنوعیت قیاس بینّه با خبر واحد.....
۱۴۸	۳. درجات و اقسام علم و ظن.....
۱۴۸	الف) اقسام علم.....
۱۴۹	ب) اقسام ظن (گمان).....
۱۵۰	۴. علم و ظن در کلمات فقیهان.....
۱۵۰	الف) علم.....
۱۵۱	ب) ظن (گمان).....

۱۵۳	۵. ملاک مطابق اصل
۱۵۴	الف) شواهد و قرائن
۱۶۴	ب) مقایسه بیّنه با خبر واحد
۱۶۶	ج) ثمره و تفاوت
۱۶۶	گفتار سوم: ضابطه تشخیص باب تداعی از باب مدعی و منکر
۱۶۶	۱. ضابطه تشخیص
۱۶۹	۲. موارد تداعی
۱۷۰	۳. موارد مدعی و منکر
۱۷۱	۲. حکم صور تداعی
۱۷۲	گفتار اول: تضام اخبار
۱۷۳	۱. روایات
۱۷۴	روایت اول
۱۸۰	روایت دوم
۱۸۲	روایت سوم
۱۸۳	روایت چهارم
۱۸۴	روایت پنجم
۱۸۶	روایت ششم
۱۸۷	روایت هفتم
۱۸۹	روایت هشتم
۱۹۰	روایت نهم
۱۹۱	روایت دهم
۱۹۲	روایت یازدهم
۱۹۲	روایت دوازدهم
۱۹۳	روایت سیزدهم
۱۹۴	روایت چهاردهم
۱۹۷	روایت پانزدهم
۱۹۹	روایت شانزدهم
۲۰۰	روایت هفدهم
۲۰۱	روایت هجدهم
۲۰۳	۲. موضوع اخبار

۲۰۳	الف) خصوص اعیان
۲۰۴	ب) اعم از اعیان
۲۰۶	۳. قرائن موجود در روایات
۲۰۶	الف) قرینه اکثریت
۲۰۷	ب) قرینه اعدالیت
۲۰۹	ج) اقوال فقیهان
۲۱۲	د) قرینه ذکر سبب
۲۱۳	انتخاب دوم: بر اساس قاعده و حکم عقل و تطبیق روایات
۲۱۴	۱. بودن مال در اختیار طرفین دعوا
۲۱۵	الف) لزوم به تنصیف
۲۱۸	ب) سبب دلیل حکم
۲۱۹	تصور اول
۲۲۰	تصور دوم
۲۲۱	ج) اطلاق حکم نسبت به اشیاء بینها
۲۲۲	یکم) تنصیف به صورت مطلق
۲۲۴	دوم) تنصیف به صورت متعین
۲۲۷	د) لزوم و عدم لزوم سوگند
۲۳۵	تطبیق روایات
۲۳۸	رابطه اختیار تنصیف و قرعه
۲۴۲	۲. نبودن مال در اختیار هیچ کسی
۲۴۳	الف) اقوال فقیهان
۲۴۵	ب) لزوم قسم و عدم آن یا بینه راجح
۲۴۵	یکم) ترجیح در اعتبار
۲۴۷	دوم) ترجیح در حلف
۲۴۸	سوم) تفصیل بین رجحان به کثرت عدالت و عدد
۲۵۳	تطبیق روایات
۲۵۴	۳. بودن مال در استیلائی شخص سوم
۲۵۵	الف) اقوال فقیهان
۲۵۷	ب) ادله
۲۵۹	۴. ادعای شیء تقسیم ناشدنی
۲۶۰	تطبیق روایات

بخش سوم: تعارض بینة مدعی و منکر

۲۶۵	۱. بررسی اعتبار بینة منکر
۲۶۵	گفتار اول: دیدگاه فقیهان
۲۶۶	۱. مانعین اعتبار بینة منکر
۲۶۶	الف) اقوال فقیهان
۲۷۰	ب) ادله مانعین
۲۷۰	یکم: روایت عام
۲۷۸	دوم: روایات خاص
۲۷۹	سوم: اجماع
۲۸۲	۲. قیاس به اعتبار بینة منکر
۲۸۲	الف) اعتبار به صورت مطلق
۲۸۳	یکم: اقوال فقیهان
۲۸۸	دوم: روایات عام
۲۹۱	سوم: روایات خاص
۲۹۵	ب) اعتبار ذاتی نه تضایی
۲۹۶	یکم: اقوال فقیهان
۳۰۱	دوم: آیات قرآن
۳۰۲	سوم: روایات
۳۰۳	نظر مورد قبول
۳۰۴	گفتار دوم: ترجیح بینة خارج یا داخل
۳۰۶	۱. تقدیم بینة خارج
۳۰۶	قول اول و دلیل آن
۳۱۱	قول دوم و دلیل آن
۳۱۳	قول سوم و دلیل آن
۳۱۴	قول چهارم و دلیل آن
۳۱۵	قول پنجم و دلیل آن
۳۱۶	۲. مرجحات بینة خارج
۳۱۷	۳. ترجیح بینة داخل
۳۱۷	قول اول و دلیل آن
۳۲۰	قول دوم و دلیل آن

۳۲۴	قول سوم و دلیل آن
۳۲۶	قول چهارم و دلیل آن
۳۲۶	۴. مرجحات بی‌نه داخل
۳۲۷	قول اول و دلیل آن
۳۲۸	قول دوم و دلیل آن
۳۳۰	قول سوم و دلیل آن
۳۳۱	قول چهارم و دلیل آن
۳۳۵	قول پنجم و دلیل آن
۳۳۷	۵. مرجحات بی‌نه خارج
۳۳۹	۶. نقد مرجحات بی‌نه داخل
۳۴۰	۷. نقد ترجیح بدو، ذکر سبب
۳۴۱	۸. نظر برگزیده
۳۴۲	رابطه اخبار قرآنی با روایات باب
۳۴۵	۲. ترجیح بی‌نه قدیم یا جدید و مرجحات
۳۴۶	گفتار اول: تقدیم بی‌نه قدیم بر جدید
۳۴۸	۱. ترجیح بی‌نه قدیم بر حادث
۳۴۹	۲. ترجیح بی‌نه حادث بر قدیم
۳۵۱	۳. تساوی
۳۵۳	گفتار دوم: مرجحات
۳۵۳	۱. مرجحات منصوص
۳۵۴	۲. مرجحات غیر منصوص
۳۵۶	نتیجه‌گیری
۳۶۱	کتابنامه
۳۶۱	منابع عربی
۳۷۵	منابع فارسی

مقدمه

موضوع این تحقیق «تعارض بینات در باب قضاء» است. تعارض عبارت است از: تنافی مدلول دو یا چند دلیل با هم، بدین معنا که مدلول هریک از دو دلیل (یا ادله) به طور مستقیم یا به واسطه قیاس، قیاسی، مدلول دیگری باشد، به گونه‌ای که عرف، جمع بین آن دو را امکان‌پذیر نداند. مدلول دو دلیل یا حکم شرعی است یا موضوع خارجی. موضوع خارجی نیز یا با دعای است یا غیر آن. قسم اول در «اصول فقه» در تعادل و تراجم مورد بحث و بررسی قرار گرفته، و از قسم دوم در باب‌های مختلف فقهی به خصوص در باب قضاء تحت عنوان «تعارض بینة‌ها» سخن به میان آمده است که موضوع بحث ما می‌باشد. پژوهش حاضر بر آن است که موضوع یاد شده را به طور فیاگیر و براساس نصوص معتبر دینی تحلیل و بررسی کند که در صورت تعارض دو بینة در یک پرونده قضایی، راه حل چیست و چگونه می‌توان از این معضل گذر نمود؟

از آنجا که بینة به عنوان یکی از مهمترین دلایل اثبات دعای اعم از جزایی و حقوقی در تمام اعصار و قرون و در بین همه ملل جهان مورد

توجه بوده، چنان‌که در مذهب یهود هیچ عقد و قرار دادی بدون حضور شاهد، معتبر نبوده و جهت اثبات هر دعوای مدنی را شهادت می‌جسته‌اند، اثبات دعوای بوسیله‌ای بینه به مذهب و دین خاصی اختصاص نداشته، بلکه روش عقلایی قبل از اسلام بوده است و پس از ورود دین اسلام به عرصه زندگی بشر مورد امضایی اسلام نیز قرار گرفته است، به همین جهت در روایاتی که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام نقل شده است به مسئله‌ای تعارض بینات توجه گردیده و به تبع روایات، فقیهان اسلامی نیز در عصر و زمانشان یکی پس از دیگری به اجمال و تفصیل این مسئله را در ابواب مختلف فقه، مخصوصاً در باب قضاء مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند، بنابراین، تعارض بینات سابقه بسیار طولانی دارد، ولی با این همه تا به حال - در حدود اطلاع نگارنده - یک تحقیق جامع و مستقل بخصوص در زبان فارسی در این زمینه انجام نگرفته است، تحقیقات گذشته از نظر شکلی نیز منسجم و هماهنگ نمی‌باشد، پس از شروع در تدوین این تحقیق متوجه شدم که، یکی از فضلاء حوزه پژوهشی نسبتاً خوبی تحت عنوان «تعارض بینه؛ بررسی تطبیقی آراء فقهی محقق نفیسی و فقه‌های دیگر» در این زمینه انجام داده است که نگارنده در مواردی از آن بهره‌برده است ولی این پژوهش نیز مانند تحقیقات پیشین، جامع و نظام‌مند نیست بلکه به روش فقیهان بصورت مختلط سامان یافته است، و تحقیق دیگری توسط یکی از فقیهان عصر حاضر تحت عنوان «تعارض بینات و صورت الاربع» به چاپ رسیده که ظاهراً بدون هیچ‌گونه تغییری از کتاب قضاء ایشان گرفته شده است که این تحقیق نیز علاوه بر عربی بودن آن، فراگیر نمی‌باشد، لذا ضروری می‌نماید که درضمن یک تحقیق فراگیر ابعاد گوناگون این موضوع به صورت نظام‌مند مورد بررسی قرار گیرد.